

Др Срђан МИЛАШИНОВИЋ,
Полицијска академија

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА - МОГУЋНОСТ ИЗБОРА

Резиме: Глобализација представља једну од најуниверзалнијих појава у савременом свету што је чини великом социолошко-политиколошком темом. Својом необично комплексном и противуречном природом она се јавља као предмет бројних расправа: од филозофско-етичких, економских до војно-политичких. Осим тога, глобализација је предмет како идеализације тако демонизације и оспоравања. Многи аутори у глобализацији виде пошаст, поистовећујући је са Левијатаном који свету прети тоталитаризмом и потпуном орвелизацијом индивидуалне и колективне егзистенције људи, док је за друге то почетак савремене демократије и "праве људске историје". Међутим, и једни и други су без чврстих аргумената и јасне визије о њеном даљем току и крајњим последицама по укупне односе и процесе у свету. Стога да би се објективно сагледали и назначили магистрални токови, као и позитивне и негативне стране процеса глобализације намеће се потреба за одговором на питања: шта је глобализација; да ли је у питању апстрактна теоријска категорија, целовит систем, друштвено-историјска новина или закономеран процес у развоју људског друштва.

Кључне речи: глобализација, модернизација, глобализам, неолиберализам, империјализам, регрес.

РАЗЛИЧИТА ВИЂЕЊА ПРОЦЕСА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Израз глобализација потиче од речи *the globe* (земљина кугла, свет) и користи се углавном у англофонским земљама, мада је врло често као синоним у употреби и израз мондијализација (*le monde* - свет). Све до почетка 90-их година XX века термин се једва употребљавао, било у академском или у свакодневном језику. Појавио се, како истиче Е. Гиденс, ниоткуда, а сада га налазимо готово свугде. Имајући у виду његову изненадну популарност, не би требало да нас изненади нејасноћа његова значења или интелектуална реакција која му се супротставља. Али, у сваком случају, израз је ушао у теоријски дискурс и стекао снагу појма.

БЕЗБЕДНОСТ

На самом почетку треба рећи да не постоји општеприхваћена дефиниција глобализације.¹ Присутне су општије и специфичније, апстрактне и конкретне, генетичке и експликативне дефиниције, али јединственог погледа на то шта је глобализација нема. Неки од разлога су, с једне стране, мултидетерминисаност и вишедимензионалност самог феномена, а са друге стране, мноштво углова из којих се тај сложен феномен посматра.

Увидом у релевантну литературу, када је реч о схватању глобализације, могуће је издвојити три главна општа правца мишљења, у оквиру којих је могуће разликовати мноштво подваријанти.

Првом правцу припадају аутори који сматрају да је појам глобализације мит, али и идеолошка маска лишена свих моралних садржаја којом се прикривају стварни процеси трансформације светског капиталистичког система. Управљање светском економијом и наднационалним институцијама преваходно је пројекат Запада чији је циљ одржавање западне доминације над остатком света сматрају ови аутори. У том смислу, вреди истаћи гледиште Е. Алтватера (Elmara Altfater) који сматра да је "глобализација процес превазилажења историјски насталих граница. Она је, дакле, синоним за ерозију (не за нестајање) суверенитета националних држава и представља "одвајање" тржишне економије од моралних правила и институционалних веза друштва." Такође и И. Волерстеин (Immanuel Wallerstein) тврди да је "дискурс (глобализације) у ствари огромно неразумевање савремене реалности - обмана која нам је наметнута од стране моћних група." (Wallerstein, 1999). Дискурс глобализације, по његовом мишљењу, води игнорисању стварних питања и погрешном разумевању стварне кризе у којој се свет данас налази. Тој групи аутора припадају сви они који из различитих разлога глобализацију сматрају митом. Међу њима, посебну групу представљају аутори традиционалне школе међународних односа који инсистирају на значају националне државе као кључног актера међународних односа. За њих у најбољем случају глобализација значи интернационализацију. Поред њих, тој групи припадају и аутори који доказују да глобализација није феномен без преседана, јер је сличних интеграција светске економије било и у претходним временима, а као најчешћи пример се наводи период с краја XIX и почетка XX века који називају "златним веком капитализма". За све њих се у литератури искристалисао термин "скептици".

Други правац, чине аутори који наглашавају обим и динамику промена које су се у скорашње време догодиле у свим сферама друштвеног живота. С обзиром да су те промене планетарних размера, они тај сет промена називају глобализација, а њих називају хиперглобалистима. Разлике које постоје међу њима односе се преваходно на различите идеолошке али и теоријске правце и методолошке приступе. Основна разлика је она која би се могла изразити

---

¹ Хоризонт глобализације је варљив, оставља лажан утисак потпуне прозаичности, крајње једноставности. Међутим, глобализација, њено поимање и карактер поље су страсних спорова, великих теоријских контраверзи, сукоба ривалских струја мишљења (Печулић, 2002).

у терминима "позитивни" и "негативни" хиперглобалисти (Castels, 2000), што рефлектује и идеолошко-теоријску различитост неолибералног и марксистичког дискурса. У том смислу, концепт глобализације се поима, с једне стране, као процес перманентног технолошког напретка, универзализације или чак американизације света који нужно националне економије своди на локалне јединице при чему се проглашава смрт националне државе, њеног суверенитета и аутономије. Тако према Леслију Склаиру, савремени свет је глобална целина у којему су националне државе само један скуп актера. Глобални свет се састоји од низа транснационалних делатности, односно од три сфере: економске, политичке и културно-идеолошке, унутар којих делују транснационални актери. Оне одговарају деловањима транснационалних компанија, транснационалне капиталистичке класе, културе и идеологије конзумеризма (Sklairu 1995). Са друге стране постоје мишљења да је глобализација само наставак империјализма, односно колонијализма и светске доминације из једног или неколико светских центара. "Глобализација је оно што смо ми у Трећем свету вековима називали колонизација" (Khor). Значајно је поменути да је овакво поимање светске стварности присутно код дела оних који се према глобализацији односе афирмативно, али и оних који истичу њене ретроградне последице.

Најзад, трећи правац, који је у теоријском смислу најразуђенији, чине аутори које, уз све разлике, повезује чињеница да прихватају појам глобализације као концепт којим се најбоље могу описати глобални односи и процеси с краја XX и почетка XXI века. Они заправо представљају извесну врсту средине између супротних теоријских и идеолошких полазишта. Инсистирајући на поимању глобализације као противуречног процеса, сматрају је неизбежним историјским током и покретачком силом темељног преобликовања света чији крајњи ефекти нису предодређени нити извесни. Тако француски аутор П. М. Дефаргес, поставља питање да ли мондијализација представља један прекид, односно прекретницу у историји човечанства. Да, уколико се сматра да мондијализација означава јединство земаљског простора. Штавише у разноврсном и неједнаком свету она конкретизује неопходност заједничког управљања великим пословима и проблемима човечанства: демографијом, коришћењем ресурса и безбедношћу. Не, уколико мондијализација истовремено не трансформише и афирмише човека. Међутим, сматра овај аутор, засебне историје, личне, локалне, националне изгледа да се представљају, ремоделоване али неспречене мондијализацијом. Конфликти у време мондијализације се и даље догађају у свету због истих, традиционалних мотива: контроле над природним богатствима и ресурсима, освајања власти, идеолошких избора и другог. Но у сваком случају, мондијализација може резултирати или клаустрофобичним осећањем заробљености која генерише страхове, изазива ратове и ширење апокалиптичних религија услед осећања лишности човека сваке слободе и креативности, или са друге стране, рађањем свести о јединству човечанства и изласка из праисторије (Defarges, 2002).

БЕЗБЕДНОСТ

Дакле, идеје и ставови аутора овог правца у први план истичу тензије које постоје у савременом свету, које га креирају и које га чине "нејасним" и "неодређеним". Они за разлику од скептика прихватају чињеницу глобализације, али за разлику од хиперглобалиста не сматрају да је глобализација свршено стање и непротивуречан, стабилан поредак.

Но, без обзира на наведене разлике сви ови аутори су укључени у општу расправу о глобализацији. Отуда се пророчким показало Гиденсово запажање с почетка деведесетих година прошлог века, по коме је глобализација "термин који мора да заузме кључно место у лексикону друштвених наука" (Гиденс 1998). Мада се слажемо са овим Гиденсовим ставом, поставља се питање како би та одредница требало да изгледа. Безмало сваки аутор који се подухватио разматрања овог феномена дао је своју дефиницију или бар оквирно одређење глобализације.

ШТА ЈЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈА

У свом најширем смислу, глобализација представља закономеран историјски процес уједињавања човечанства, односно процес универзализације света. Идеје универзализације и обједињавања света у људску заједницу нису нове, нити непознате у историји човечанства. "Оне су се јављале у главама твораца моћних држава и империја и пре рађања таквих замисли у јудео-хришћанским цивилизацијама и религиозно-идејним покретима, који су им давали снажну идеолошку основу. Објективне услове за њихово реално постављање на дневни ред историјских приоритета донела је пре нешто више од стотињак година она епоха, коју је енглески историчар Е. Хобзбом назвао "ером империја" а Лењин "епохом империјализма" (Попов, 1999). Да глобализација у данашњем смислу речи није скорашњег датума истичу бројни истраживачи. Тако П. М. Дефаргес сматра да мондијализација (глобализација) која је у основи западне модерности, представља заправо резултат експанзије европских нација које су кретале у освајање света. Према његовом мишљењу суштину мондијализације чини настојање различитих актера (индивидуа, држава) да се изнађу универзалне норме којима ће се успоставити равнотежа између света и његових региона.

У савременом друштву, универзализација света, тј. глобализација, без обзира да ли се одвија као "отелотворење гвоздене историјске нужности или је само један велики мит или искључиво пројекат американизације света" (Печујлић, 2002) представља резултанту манифестације објективних законитости концентрације и централизације мега капитала. Зато се не може ставити знак једнакости између израза "глобални капитализам", "глобализација" и "глобализам". Потребно је правити јасну разлику између све више глобалног карактера производње и размене робе, што представља прогресиван процес потпомогнут револуционарним напретком информатике, телекомуникација и транспорта, и рушилачких последица по друштво које потичу, не из процеса глобализације као таквог, већ из непрестаног потчињавања економског

живота систему којег гони анархична потеря за приватним профитом. Ту тенденцију зналачки је описао Пјер Бурдије (Pierre Bourdieu), професор социологије на *Collège de France*, као неолиберални друштвени модел који почива на принципу издвајању економије од друштва. Економијом каже он "владају природни универзални закони, а владе треба да избегну да им се супротстављају". То за последицу има процес прожимања и повезивања света, стварање његове све шире међузависности, смањивања до потпуне елиминације, могућности националног или државног самоусамљивања, изоловања или аутархичног опстанка. Истовремено, врховни принцип неолибералног тржишног друштва је *рентабилност*, а индивидуум, како примећује Р. Петрела, "постаје безвредан чим престане бити рентабилан". Тиме глобализација света као процес, тихо или бурно, насилно или природно, постаје све неизбежнија и незаустављивија, а што се више ближимо нашем времену и све бржа и свеобухватнија.

Данас је на делу, дакле, уместо глобализације као процеса обједињавања света у универзалну људску заједницу, процес глобализма који се испољава као успостављање критеријума, услова и правила понашања у продукционој, финансијској али и политичкој и свим другим сферама живота, преузетих од најразвијенијих земаља Запада и њихово наметање остатку света. Прокламовани садржаји услова критеријума и правила се најчешће интерпретирају популистички као успостављање модерне тржишне привреде, потрошачког друштва, владавине права, парламентарне демократије и аутономија грађанског друштва. Међутим, тако прокламовани садржаји представљају само инструменталне вредности, односно идеолошки обојене изразе којима се прикрива тј. постаје недовољно јасно и недоречено какав се систем жели унификовати и успоставити на планетарном нивоу. Услови, критеријуми и правила по западним мерилима су заправо други израз за наметање, каткад и силом, тржишне привреде неолибералног типа и апсолутно слободног и ничим ограниченог тржишта, које подразумева либералну царинску политику према критеријумима СТО, нормативну регулативу која гарантује сигурност страних инвестиција сходно мерилима ММФ, самосталност економије од политике и чланство у међународним економско-политичким и војним организацијама.

Успостављање критеријума, услова и правила остварује се посредством транснационалних сила савременог света, које чине: модерна електронска технологија, транснационални финансијски мега-капитал, корпорације и светски економски арбитар ММФ. Механизми којима се посредно или непосредно намећу поменута правила су међународне економске и политичке организације и институције, како званичне (ММФ, Светска банка, Светска трговинска организација), тако и незваничне, "невидљиве" (Г-8, Трилатерала, масонске ложе и др). Стога су данас циљеве глобализацијског процеса: економски интереси најразвијенијих да искористе своје компаративне предности, као и да успоставе различите видове експлоатације неразвијених (јефтина

БЕЗБЕДНОСТ

радна снага, освајање тржишта, експорт прљаве технологије, "одлив мозга" и друго).

Из реченог произилази да глобализам представља синоним за процес више или мање отвореног и присилног наметања радикално-либералног модела техничко-технолошког развоја, привредног раста, политичког система, културног модела и целокупног устројства света, с циљем да се очувају и увећају постојеће унутардруштвене и међудржавне разлике и да се обезбеди потпуна контрола над материјалним, духовним и људским ресурсима на глобалном нивоу. Овај планетарни процес истовремено означава и све ширу повезаност и међузависност привреда и друштва преко развијених информационих и комуникационих технологија, тржишта и капитала, али под покровитељством и контролом моћних земаља и наднационалних институција.

ГЛОБАЛИЗАМ ИЛИ НОВИ ИМПЕРИЈАЛИЗАМ

Модерне идеолошке и теоријске основе глобализма поставио је још 1970. године, амерички геостратег и идеолог тоталне америчке хегемоније у свету Збигњев Бжежински у раду *Између двају епоха*. Полазећи од става да су технологија и електроника постале главне детерминанте свих друштвених кретања и промена у свету, Бжежински сматра да оне нужно резултирају брисањем разлика између унутрашње и спољње политике. Зато је будућност у реструктурирању и уједињењу најразвијенијих делова света под руководством Сједињених Америчких Држава. Три региона (САД, Западна Европа и Јапан), морају успоставити јединствен систем информација, образовања, јединствен фискални систем који би потом био наметнут осталом делу света. "Трећи свет", сматра Бжежински, је жртва технотроничне револуције. Његов проблем је не само у спорости или недостатку промена већ и у политичком вакуму који испуњава "псеудоинтелигенција", која је немоћна и незадовољна постојећим стањем и излаз углавном тражи у радикализму.

Изненадни завршетак хладног рата и укидање биполарног света резултирао је израстањем САД у глобалну супер силу. Са своје стране то је отворило питање доминације Сједињених Држава над читавом планетом, као и да ли је то интерес који се остварује процесом глобализације. На ова питања Бжежински одговара: "Једина реална алтернатива америчком глобалном вођству у догледној будућности је међународна анархија. Узнемирујуће последице популационе експлозије, сиромаштвом подстицана миграција, радикализујућа урбанизација, етничка и религиозна непријатељства и производња оружја масовне деструкције- све би то било неуправљиво у колико би постојећи, на држави-нацији засновани оквир фундаменталне геополитичке стабилности дозволио себи да се фрагментизује. Без постојаног и непосредног америчког укључивања, снаге глобалног нереда би убрзо почеле да доминирају светском сценом" (Бжежински 1999). То би била, дакле, магистрална геополитичка и филозофска матрица америчке позиције и деловања у свету, која се манифестује на различитим тачкама планете.

Међутим, то је задатак који Америка на дужи рок не може испунити без велике цене. Зато Бжежински размишља о еволуцији америчке позиције као гаранта глобалне безбедности, што исказује на ретко циничан начин: "Ова два циља - одвраћање од глобалне анархије и одлагање појаве ривалитета моћи - неодвојива су од дугорочне дефиниције сврхе америчког ангажмана... Овај (геополитички) приступ има смисла само уколико служи интересима Америке, а то ће рећи, у краћем року, еволуцији према *институционализованој* мондијалној сарадњи. Три велика геостратегијска императива овако би се резимирала: избећи колизију међу вазалима и *одржавати их у стању зависности* која оправдава њихову сигурност; неговати послушност заштићених субјеката; спречавати варваре да образују офанзивне савезе".

Отуда Западне економске и интелектуалне елите као и све међународне организације безусловно подржавају, промовишу и прихватају глобализацију као концепт без алтернативе. Према К. Схвабу, оснивачу Светског економског форума у Давосу, "ми данас живимо у новој реалности где глобализација више није процес већ стање" (К. Schwabu, 1999). Још директнији био је бивши председник САД, Бил Клинтон који је својевремено изјавио: "Глобализација је једини пут. Они који желе да се умањи њен значај на погрешном су путу, једнако као они који глобализацију доживљавају само у сфери економије" (Теших, 2000). Свакако да постоје чињенице које подржавају овакав приступ, при чему се првенствено мисли на динамичан технолошко-информацијски напредак, све већу међузависност субјеката на глобалном тржишту, константног повећања протока капитала (више од 1,5 трилиона долара дневно се размени на светском тржишту новца), и појачану миграцију радне снаге за бољим условима живота и рада (135-140 милиона легално регистрованих миграната)².

Тиме се о глобализацији као новини, може говорити само кроз идеолошку оптику и исто такву реторику. Овај процес је према мишљењу озбиљних истраживача, историјска новина само утолико што се у "оквирима друштвених наука реч међународни, замењује изразом глобални, а на основу којих се покушавају објаснити савремени односи и процеси у свету" (Аврамов, 2000). Суштина свакако није само семантичке, већ би се могло рећи, пре суштинске природе. Реч је о томе што израз међународни подразумева однос између суверених држава, док глобализам полази од човека као грађанина планете Земље, односно члана јединствене светске заједнице. Идеолози оваквог концепта, руковођени једном упрошћеном логиком тржишта и профита одбацују државу као релевантан чинилац у решавању значајних односа или проблема у свету. Према њиховом мишљењу, националне државе и границе су превазиђена историјска категорија те зато треба да буду замењене супранационалним ауторитетом са доминантном позицијом САД. Са друге стране, да би се о глобализму могло говорити као о систему неопходно је да он поседује *нормативно-институционални и културно-етички оквир*. Међутим,

² Према: *Program-UNDP, Wasington, 1999.*

БЕЗБЕДНОСТ

савремени економско-политички процеси, као најбитнији елементи нормативно-институционалног оквира, још увек су артикулисани на више нивоа: регионалном, интернационалном и транснационалном, о чему говори постојање различитих политичко-привредних интеграција широм света. Односи унутар њих и међу њима правно и институционално су различито регулисани. Одатле проистиче да се ни у привредном ни у политичком смислу не може говорити о глобалном и кохерентном *систему*,³ јер како истиче С. Хантингтон, "савремени свет представља веома развијен 'светски систем' или 'глобални поредак' у рађању, али, у најбољем случају, манифестују се тек ембриони 'светског друштва'" (Хантингтон 1996).

Са етичко-културног становишта глобализам није и не може бити синоним за глобалну свест и културу. Она је према мишљењу аналитичара, тек у зачетку, и то само у појединим сферама, док је генерализација у том смеру утопија. Култура у категоријалном смислу је глобални али не и једнообразан феномен, те се у том смислу не може говорити о глобалној култури. Како истиче Б. Ексфорд, *култура савременог света представља тоталитет различитих фрагмената* (Axford 1995). Такође и Ф. Мајор о томе износи своје мишљење: "Целокупна визија света која тражи нову равнотежу снага и утицаја може да се заснива само на отвореном и плодном дијалогу и пуном уважавању и поштовању достојанства других, или другим речима, на уважавању културне специфичности сваког народа. Зато смо дужни да се свим средствима супротставимо отуђењу и подржимо одговарајуће изражавање културног идентитета, што не значи наметање процеса мондијализације" (Мајор, 1991). Револуционарна остварења у сфери комуникација омогућила су културно повезивање, дошло је до прожимања различитих култура: америчке, кинеске, руске али је управо културни феномен деконструисао један лажни тоталитет, тј. глобализам као нови систем. О томе говори и чињеница да се између појединих земаља води прави културни рат, који има дубљи смисао, а то је отпор мондијализацији која не представља ништа друго до вешто камуфлиран империјализам.

Дакле, економска глобализација ни у ком случају не води мирном уједињавању човечанства, већ ка опасној униформности. Посредством наметања критеријума, услова и правила од стране САД, космополитска визија глобализма усмерена је против националних државних суверенитета и у суштини је израз интереса транснационалног корпоративног капитала и САД које настоје да постану носиоци глобалне унификације света. Стога, међукултурни или још боље интеркултурни дијалог, уз признавање специфичности не само културне већ и конфесионалне, постаје суштинско питање будуће Realpolitik.

---

³ За означавање оствареног јединства света, тј. уједињеног човечанства употребљавају се термини: светски поредак, светски систем, светска заједница. Међутим, како се истиче "систем се односи на унутрашње (иманентне) принципе његовог функционисања, "поредак" на институционално, организационо и вредносно устројство, док се "заједништво" углавном састоји из ванинституционалних облика и димензија повезивања до нивоа потпуне солидарности. Главни проблем је што заједница није уобличена као дубљи социјални тоталитет, па ове одреднице имају више пројективно (футуристичко), недиференцирано и популарно значење" (Ранковић, 1995).

Равнотежа заснована на војној стратегији не може да обезбеди трајан мир, потребан је дијалог и разоружавање култура.

У том смислу генерални секретар УН, К. Анан износи: "Глобализација доноси нове изворе и могућности. Она нас упознаје са глобалном разноликошћу. Ипак милиони људи то осећају не као елемент прогреса, већ као разорну снагу која може да уништи живот, радна места и традиције (Анан 1999). Овакви ставови К. Анана имају своје основе у чињеници да је глобализација подстакла неравномеран развој света и агресивну политику развијених земаља према неразвијеним и сиромашним народима. О неравномерности у развоју света довољно говоре подаци из 1999. године, *Human Development Reporta*, посвећеног позитивним и негативним аспектима глобализације. У њему се налазе забрињавајући подаци који показују да се разлика просечног националног дохотка по глави становника између богате петине света и најсиромашније петине увећала са 1:30 у 1960. години, на 1:74 у 1997. години. Осим тога, према овој студији, 200 најбогатијих људи у свету је више него удвостручило своје богатство у периоду 1994/1998, што поједине ауторе наводи на веома радикалан приступ проблему глобализације. Треба такође навести и мишљење Ј. Штиглица, некадашњег главног економисте Светске банке и добитника Нобелове награде за економију, који поручује да "данас глобализација не служи сиромашнима у свету. Не служи природи. Не служи стабилности светске привреде". (Štiglic, 2002).

На тај начин се, глобализација, мондијализација или униполаризам, који су у својој најдубљој основи синоними засновани на стратегији неолиберализма, појављују као основни процеси за разумевање не само интервенционизма (економско-политичког и војног) моћних западних земаља, већ и самог времена у коме живимо, као и будућих догађања без обзира на то што још увек нису у потпуности јасно и прецизно социолошки дефинисани.

Глобализација несумњиво са собом доноси неке позитивне тенденције попут превладавања затворености, изолационизма, веће могућности избора производа по нижим ценама и нижих трошкова комуникација, укључујући напредну технологију и ефикасније коришћење ресурса на глобалном нивоу. Ту тенденцију одражава више од 200 регулативних међународних организација: УН, УНЕСКО, УНИЦЕФ, ILO, WHO, WTO ММФ, Интерпола... Такође не постоји ни једна земља у развоју или транзицији која би се добровољно определила за изолацију и затварање у националне границе, јер је веома тешко постићи ма какав напредак без сарадње са развијеним државама.

Међутим, постоје и негативни аспекти овог процеса како општи тако и специфични. Земље су по свом привредном, политичком и културном развоју веома различите, а исто тако и по економској моћи. Прокламације о слободној трговини и слободном кретању капитала представљају у суштини реакционарну политику економски моћних којом се настоји продужити експлоатација слабијих. То је најочигледније у противречним захтевима неких богатих земаља за апсолутном слободом кретања капитала ("свога"), и истовремено

БЕЗБЕДНОСТ

стварање блокада за слободним кретањем радне снаге ("других"). О томе говори сасвим довољно Извештај Светске банке с краја 90-их година прошлог века у коме је, примера ради, установљено да 64 државе имају укупан годишњи производ мањи од 10 милијарди долара. Истовремено, подаци УН показали су да се 68 транснационалних компанија, 50 банака и 30 осигуравајућих компанија могу сматрати члановима "ексклузивног глобалног клуба" чије богатство прелази 10 милијарди долара. Преко 90% светских инвестиција потиче из само десет, а две трећине инвестиција из само четири земље: САД, Енглеске, Јапана и Немачке (Печујлић, 2002). Глобализација се тиме предочава као "произвођач" интеграција која омогућава бенефицирано профитирање постиндустријских друштава по цену осиромашења остатка света, али и као конструкција нове концентрације моћи на планетарном нивоу.⁴ Произилази да у свету неолибералних глобалистичких идеја за сиромашне, зацело, нема милости. Они су нерентабилни или како је, у давна времена, либерални идеолог Џон Лок (John Locke) говорио, они су напросто "лењи" и "кавгације".

Као што је у *Le Monde diplomatique* подсетио Рикардо Петрела (Riccardo Petrella), професор на универзитету у Лувену (Белгија): "борбе које су се водиле показале су да је мондијализација, током протеклих година, била и остала, пре свега последица америчке војне и политичке моћи, као и тамошњих друштвено-економских и културних промена, потом проширених, у различитом обиму и облику, у зависности од земље (укључујући и Кину), на читав свет. Таква мондијализација се састоји у идеолошкој, технолошкој, војној и економској американизацији савременог планетарног друштва" (Petrella, 2002).

Произилази да *економска димензија* глобализације (супротно свом семантичком значењу), показује изразиту тежњу ка концентрацији на неколико земаља у свету и ка неједнакости у географском распореду њених користи, тако да су земље у развоју, укључујући и оне средње и источноевропске маргинализоване у односу на погодности овог процеса. У тим земљама, глобализација се манифестује кроз техничко-технолошку супериорност развијених постиндустријских земаља, које настоје да ту супериорност одрже и увећају не само у односу на ова друштва већ и међусобно. Она се остварује кроз механизме ММФ, Светске банке и СТО, чиме се намеће диктатура "слободног тржишта" и култ профита, које за последицу имају несагледиве штете: од стечаја Енрона, монетарне кризе у Турској, промашаја програма у Африци, до финансијског колапса Аргентине, а да се и не помињу инфлаторни удари у неким земљама у транзицији, колапсом трансформацијских процеса у Русији, еколошке штете и катастрофе. Примера ради, према подацима *Global Development Finance*, (IBRD), из 1998. године, дуг неразвијеног дела света

---

⁴ На седници Трилатералне комисије, Д. Рокфелер, иначе њен председник, изјавио је: "Наднационална власт светских банкара и интелектуалних елита има првенство над правом народа на самоопредељење". То је најкраће срочена нова парадигма моћи постиндустријског интегранизма, тј. апологија силе, као једна пројекција света у коме се пре свега мора обезбедити место за креативни врх и развијени део света (Ранкович, 2000).

отпочињањем "слободне" трговине и дерегулације, износио је 1980. године, 603,3 милијарде долара, а 1997. године 2. 171,4 милијарде долара.

У *политичко-војној сфери* глобализација се испољава кроз настанак елите глобалне моћи, која на основама монополског положаја на информацијама и знањем, стиче економско-финансијску, војну а тиме и политичку снагу и задобија доминантну, односно одлучујућу улогу у светским кретањима. "Ова елита, спроводи најпре историјски ревизионизам (којим се накнадно подешава историја према актуелној снази и интересима појединих држава)" (Џомски 1999). Тиме се манифестује амбиција да се изврши нова глобална прерасподела интересних сфера и тежња да се осигура опстанак и оствари апсолутна премоћ једног војног савеза. Томе треба додати и некритичко мондијалистичко истицање предности парламентарних демократија западног типа; идеологизацију и политичку прагматизацију питања људских права и слобода, посебно етничких која су неретко решавана и недемократским средствима. Тако Фукујамина идеја глобалних, универзалних процеса савременог света, којим се диктира заједнички еволуционистички модел за цело човечанство у правцу либералне демократије као коначном облику људске владавине, и којом се означава и "крај историје", представља не само историјску већ и вулгарно-теоријску ревизију идеја и идеала твораца либералне демократије и народног суверенитета од пре два века. Тиме, уколико се по постојећим односима моћи и силе препознаје коначан облик владавине, будућност света и његове историје постаје крајње неизвесна.

Глобализација је унела и промене у традиционална политичка схватања појма државе и суверенитета. Информатичко друштво било би кадро - тврди Петрела, критички - да створи нову "политеју", директну мондијалну *владу без државе*. До пре једне деценије савремени положај националних држава био је највећим делом одређен многобројним унутрашњим и спољним факторима, међу којима је пресудну улогу имало место у међународној подели рада и геополитички положај. Међутим, треба истаћи да се крајем XX века, суверенитет националних држава нашао на двоструком удару како споља тако и изнутра. Споља, под дејством процеса глобализације и њихових актера остварује се детериторијализација суверенитета (његово дељење и преношење на супра и транснационалне, регионалне и међународне организације и институције); и изнутра, разарајућим дејством снага трибалистичког партикуларизма (сепаратизам етничких и верских покрета) долази до његове дезинтеграције, у тежњи за аутономијом и сецесијом. У вези са тим К. Лаш, истиче: "Слабљење националне државе је у основи обеју ових појава - покрет ка уједињењу и наизглед контрадикторни покрет ка фрагментацији. Држава више не може да задржи етничке сукобе, нити, на другој страни, може да задржи силе које воде глобализацији. Идеолошки национализам је нападнут са обе стране: од заговарача етничког и расног партикуларизма, а такође и од оних који тврде да једина нада за мир лежи у интернационализацији свега, од мера за дужину и тежину до уметничке имагинације" (Лаш, 1996).

БЕЗБЕДНОСТ

На *културној равни* глобализација се исказује наметањем "универзалне" масовне културе и вредности (посебно америчких) које она протежира што би требало да потисне национални идентитет и културне особености неразвијених друштава.⁵ У ту сврху ангажују се угледне научно-истраживачке установе (Heritage Foundation, American Enterprise Institute и др.), као и моћне медијске куће (CNN, The Financial Times, The Wall Street Journal и др.), с циљем манипулисања светског јавног мњења и убеђивања да је либерална мондијализација коначан облик идеалног система и друштва.

Бивше реалсоцијалистичке земље почињањем процеса транзиције, изгубиле су дотадашње облике значења и културног идентитета којим су структурисали стварност покушавајући да компензују материјалну оскудицу. Велика промена "смисла" која се тиме догодила проузроковала је велике проблеме за разумевање и прихватање глобализације на прави начин. Међутим, било да се то губљење смисла тумачи као неповратно и трајно, или да представља изазов за откривање и развијање његових нових форми, док се у стварности не покаже које је од тих становишта веродостојније, осмишљавање текућег "периода транзиције" треба да премости очигледну глобалну кризу. Тако глобализација на културном плану узима све више маха, што се манифестује искорењивањем људи не само идеолошки и територијално, већ и губљењем националног идентитета. То генерише кризу смисла видљиву у напетости између очекивања промена на новим принципима и идеолошких дискредитовања познатих начина друштвене трансформације. Процеси културно-националног искорењивања наилазе на супротстављање најчешће захтевима за обнављање нације - државе посредством јачања етничког национализма.

Тако се искорењивање, изолација и десоцијализација индивидуа и друштвених група јавља као модел који се препоручује савременом свету. Пјер Бурдије каже, с пуним правом, да се у том свету индивидуе индивидуализују тиме што се десоцијализују, додајући: "Ова неолиберална филозофија јест такође "неодарвинизам" у том смислу у коме преживљавају само најјачи. Она искључује сваку солидарност..."(Bourdieu, 1999).

Отпори глобализацији оснажени су не само услед губљења културно-етничког идентитета као форме искорењивања него највећим делом због лишавања људи животне извесности и будућности. Услед сталних и брзих промена, које прате процесе глобализације, знање и искуство постају не сигурни јер застаревају. Тако да, иако глобализација просторно проширује поље индивидуалних и колективних акција, она га временски радикално

---

⁵ Културна доминација била је потенцијални аспект америчке глобалне моћи. Без обзира на то шта се може помислити о њеним естетским вредностима, она има "магнетну привлачност" посебно за омладину. Амерички ТВ програми заузимају 3/4 светског тржишта... Подједнако је популарна америчка музика, док се америчке лудорије, храна, одевање, увелико имитирају широм света. Интернет је потекао из Америке... Стил многих страних демократских политичара подсећа на америчке... Политичари који потичу из тако различитих култура као што је јапанска и британска, сматрају сасвим прикладним да копирају Клинтонов домаћи маниризам, популистички начин говора и технику односа са јавношћу... Како се шири светом имитирање америчког начина живота тако се ствара плодно тло за успостављање посредне и очигледно прихватљиве америчке хегемоније. Ова хегемонија представља сложену структуру међусобно повезаних институција, и магловиту асиметрију моћи и утицаја (Бжежински, 1999).

сужава. Док се људске активности, с једне стране, пројектују у виртуелни глобални простор, с друге, ово временско сужење спутава политичке пројекте и акције, редукује их на садашњост и одузима им могућност легитимације у визији будућности. То води парадоксалној ситуацији да глобализација уместо да проширује - уништава глобалну перспективу. Изазивајући фрагментацију, она има као мотив за промене једино економску нужност.

Поред временске, глобализација доноси и просторну фрагментацију која се ослања на процесе регионализације. Усмеравајући људске потребе за везаност на регион, ти процеси преузимају на себе улогу супститута за архетипску потребу припадања заједници. Релативизујући све мање функционалну једнообразност старе конструкције - националног идентитета, процеси регионализације доприносе растакању нације-државе, а могу послужити и као подршка деетнизацији.

Глобализам је у XXI веку, донео и једну глобалистичку новину, чија је суштина у томе да се моћ као таква остварује не само над материјалним добрима већ и над људима. У овоме је садржана и основна разлика између традиционалних и савремених моћника. Тако Џ. Марз истиче да "знамо да нико не граби власт са намером да је се одрекне. Моћ није средство, моћ је циљ" (Марз, 2001). Моћ и власт стога постају темељна обележја овог времена. Глобализам почива на контроли света, друштва и појединца. Глобалној елити моћи је омогућено да располаже правовременим информацијама на основу којих брзо и ефикасно реагује на све за шта је заинтересована, што представља ништа друго до настанак репресивне и ауторитарне политичке глобализације. Нове поделе су извесне о чему говоре и многобројни антиглобалистички покрети, и готово брутална догађања у Квебеку, Гетенборгу, Барселони, Сијетлу, који су ништа друго до латентна и стварна потреба многих земаља да сачувају свој културни идентитет и државни суверенитет. Пошто је глобализам донео општу несигурност због непредвидивости понашања у првом реду западних земаља са водећом улогом САД, антиглобалистички свет има све разлоге за дубоку забринутост.

Тиме према мишљењу многобројних аутора, треба прихватити: да се кроз концепт глобализације заправо спроводи нови талас реколонизације и империјализма којем се за разлику од оног из XXI века додају изрази "добронамерни", "благи", "хумани" и слично. У прилог такве тврдње говоре и изјаве угледних универзитетских професора, попут С. П. Розена, директора Института за стратешке студије *Олин* на Харварду. Он тврди, да се "политички ентитет који располаже разорном војном моћи и ту моћ користи да би утицао на понашање других држава назива империјом. Нама није циљ да победимо супарника, јер га и немамо, већ да очувамо свој империјални положај и одржимо империјални поредак."⁶ Тај поредак, како наглашава други про-

⁶ *The Future of War and the American Military*, Harvard Review, мај-јун 2002. Vol. 104, br. 5 p. 29.

БЕЗБЕДНОСТ

фесор са Харварда, "у потпуности је обликован у корист америчких империјалних циљева, при чему империја прихвата елементе међународног правног поретка који јој одговарају, као што је на пример СТО, а игнорише, или саботира оне који јој не одговарају (Протокол из Кјота, Међународни кривични суд, Споразум АБМ)."⁷

ЗАКЉУЧАК

Шта, на основу свега изложеног, рећи о перспективама процеса глобализације у трећем миленијуму.

Суштинско обележје глобализације је да означава објективан и закономеран процес повезивања, прожимања и обједињавања света упркос његовој привредној, политичкој, културној па и цивилизацијској разноврсности. Она има своје корене и свој развојни пут и представља незаустављени ток савремене историје и цивилизације који отпочиње ширењем производње и финансијског тржишта током друге половине XIX века. Уједињавање света у људску заједницу, човечанство, настаје као резултат технолошко-информатичке револуције и њоме изазване компресије временско-просторне дистанце, стварања глобалног тржишта и моћних транснационалних економских и политичких организација као и формирања свести о међузависности односно неминовности повезивања, прожимања и обједињавања света.

Преовлађујућа неолиберална форма глобализације данас значи неминовност освајања простора или посредством наметања критеријума, услова и правила по стандардима једне преостале супер-силе или економском нужношћу и снагом мега капитала који не познаје границе. Њена економска димензија је крајње противуречна јер се изражава као упоредни привредни прогрес и социјални регрес, потпуна економска супериорност и социјална инфериорност. Демонтажа државе благодестања на Западу (кроз регановско-тачеровску приватизацију и дерегулацију) и разваљивање какве такве социјалне државе у земљама реал-социјализма по рецептима радикалних неолиберала (попут Хајека) дала је снагу корпоративном мега-капиталу да слама националне и локалне баријере и ствара униформна правила понашања на глобалном нивоу. То за последицу има стварање светског резервоара јефтине најамне радне снаге и најмањих социјалних давања, односно ширење провалије између ултра-богатих и све беднијих, како између тако и унутар држава. Политичка димензија глобализације се манифестује кроз процес стварања глобалне ауторитарне "пара-државе" која прети, с обзиром на могућност "војног, хуманитарног и антитерористичког" интервенционизма, стварању уместо "отвореног и демократског друштва" (К. Попер) ауторитарношћу новог типа. У сфери културе поништавање аутентичних вредносних специфичности националних култура и настојање да се створе универзалне монокултурне (мек-

---

⁷ Ignatieff, M.: *Barbarians at the Gate?*, New York Review of Books, 28. 02. 2002. p. 4.

донализујуће) вредности не води мирној, већ опасној униформности и сукобу цивилизација чији смо сведоци широм света, од Авганистана, Босне, Косова и Метохије, до Блиског Истока. Зато је будућност света и његова безбедност у неолибералној глобалистичкој визији света крајње неизвесна.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Sklairu, L.: *Sociology of the Global System*, Prentice-Hall/Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead 1995.
2. Castells, M.: *End Of Millenium*, Oxford, Blackwell, 2000.
3. Giddens, E.: *Последице модерности*, Филип Вишњић Београд, 1998.
4. Попов, Ч.: *Нови светски поредак-претходници историјске епохе*, Смисао, Београд, 1999.
5. Бжежински, З.: *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 1999. стр. 199.
6. Schwab, K.: *The Realities of Globalism*, *Newsweek*, 1. februar 1999.
7. Тешић, Д.: *Ера светске глобофобије*, Политика, 2. фебруар 2000.
8. Аврамов, С.: *Трилатерална комисија*, Идин, Ветерник 1997.
9. Мајор, Ф.: *Сутра је увек касно*, Југословенска ревија, Београд, 1991.
10. Huntington, S.: *The Clash of Civilizations and the Remarking of World Order*, New York, Simon and Schuster 1996; *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 1999.
11. Axford, B.: *The Global Sistem, Economics, Politics and Culture*, New York, 1995.
12. Annap, K.A. *Шта чини међународну заједницу*, *Newsweek*, 6. 12. 1999; према: ТАНЈУГ-овом билтену Избор од 30. 12. 1999.
13. Штиглиц, Ј.: *Велико разочарење*, Fayard, Париз, 2002. цит. према: *Le Monde diplomatique*, јул 2002.
14. Petrella, R.: *La dépossession de l' Etat*, *Le Monde diplomatique*, decembar Paris, 1999. *Le Monde diplomatique*, april 2002. (srpsko izdanje)
15. Чомски, Н.: *Шта то (у ствари) хоће Америка?*, Чигоја Штампa, Београд, 1999.
16. Лаш, К.: *Побуна елита и издаја демократије*, Светови, Нови Сад, 1996.
17. Ранковић, М.: *Социологија и футурологија*, Београд, 1995; *Нова парадигма моћи*, Социолошки преглед, бр. 3-4/2000.
18. Marz, Dž.: *Владавина тајном*, Београд, Народна књига, 2001.
19. Bourdieu, P.: *La philosophie sociale du néoliberalism*, u: *L' Humanité*, novembra, 1999.
20. Тадић, Љ.: *Држава и друштво у процесу мондијализације*, Филозофија и друштво, XXII-2003.
21. Правуловић, В.: *Процес глобализације-за и против*, Зборник радова, Мегатренд универзитет, 28. 11. 2003.
22. Печујлић, М.: *Глобализација - два лика света*, Гутенбергова галаксија, Београд, 2002.

GLOBALIZATION POSSIBILITY OF CHOICE

Abstract: Globalization presents a universal phenomena in the contemporary world, which makes it a major sociological and politicological issue. Being of an unusually complex and controversial nature, it appears to be the subject matter of numerous discussions: philosophical and ethical, economic, military and political. Besides, globalization has been subjected to both idealization and demonization or even denial. Many authors see globalization as a disaster, comparing it to Leviathan, threatening the world with totalitarianism and complete Orwellisation of the individual and collective human existence, while others see it as the beginning of democracy and true human history. However, both sides appear to be short of arguments and clear visions related to its further course and ultimate consequences for the whole of relations and processes in the world. That is the reason why, in order to objectively view and outline major trends, positive and negative aspects of the globalization process, the need arises to answer the questions: what is globalization? Is it an abstract theoretical category, a wholesome system, social and historical novelty or a process in the development of a human society?

Key Words: globalization, modernization, globalism, neo-liberalism, imperialism, regress.
